

Suffixes with the Function of Similarity In Turkish

Selcen Çifçi*

Extended Abstract

In this study, the suffixes making a noun from a noun including {CA}, {(I)msI}, {(I)mtrak}, {+rAk}, and {+sI}, which give the meaning of similarity through affinity, have been addressed. It is aimed to determine both what kind of roots or words they are added when drawing an analogy, and how loading a meaning to derivative. {+CA}, {(I)msI}, {(I)mtrak}, {+rAk}, and {+sI} are listed under the category of Diminutive in the grammar books.

The equative suffix, {+CA}, gives new meanings to words by coming to an end of nouns, adjectives, and adverbs including "equal, similar, as, more, somewhat, in terms of, according to, as much as, by, little, many, exaggeration, and the most important." It is determined that there are 68 words derived by the construction of {adjective + CA} and have the meaning of *close to X* {(y)A yakın). It derivates new adjectives by coming to an end of an adjective by reducing and exaggeration. All the words that {+CA} gives the meaning of reducing and exaggeration are adjectives. For this reason, it is not functional as much as the suffix, {(I)msI}, coming to an end of both nouns and adjectives.

The suffix, {(I)msI} is the most productive equative suffix in Turkish. The suffix does not exist as {(I)msI} in other Turkic dialects and Anatolian dialects but its variants. It gives meanings of similarity to both nouns and adjectives. While other equative suffixes come to just adjectives, this suffix comes to the end of both nouns and adjectives such as *ekşimsi* (sour-like) and *dolabımsı* (cabinet-like). It is also named as the suffix of equative case because of its extensive usage (Banguoğlu 1957). It is determined that there are 116 nouns derived by this suffix: *Filimsi* (*participle*) is the only word among those 116 word, which is a noun. 116 adjectives were derived including 27 {adjective +(I)msI} constructs and 83 {noun +(I)msI} constructs.

The suffix, {(I)mtrak}, consists of three different suffixes {+m}, {+tI}, and {+rAk}. It is determined that there are 16 nouns derived by this suffix. By just coming to an end of color and flavor names, it is seen making similarity in reducing degree. In this respect, the use of this suffix is limited.

* Yrd. Doç. Dr. Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü, E-mail: selcen.ciftci@usak.edu.tr

The suffix, {+rAk}, with the extensive usage in other Turkic dialects, has a limited usage in literary Turkish. It has derived only 8 words meaning similarity.

The suffix, {+sI}, has limited usage in literary Turkish and its dialects. The suffix, {-(I)msI}, extended by this suffix, is more common in daily usage. They both are used when creating a term meaning similarity. It can be seen that there are 135 words derived by this suffix in Büyük Türkçe Sözlük (Comprehensive Turkish Dictionary).

The aim of this study is to find an answer to the question of “what kind of structures I can use in Turkish language instead of the suffix used in the category of similarity”, and to create a “Turkish Similarity Category”.

The functions of reduction and exaggeration for adjectives are related to similarity. For the reason that basic function is based on naming a suffix, it can be said that listing those in under the title of Similarity will be a true approach since their basic function is making similarity.

Methods

Büyük Türkçe Sözlük published by Turkish Language Institution and in several grammar books were investigated through document analysis. The words derived by the suffixes such as {+CA}, {+(I)msI}, {+(I)mtrak}, {+rAk}, and {+sI} were investigated with the method of Form and Function. In this method, morphemes have a trend from form to function. In order to determine the functions a morpheme, selected texts are scanned and the constructions are categorized in terms of their functions. As a result of this categorization, the morpheme is named after its most productive function.

Findings

As a result of document analysis, 343 words were found to have been derived by similarity relation. It is determined that there are 68 words derived by the construction of {adjective + CA} and have the meaning of *close to X* {+(y)A yakın}. 116 adjectives were derived including 27 {adjective +(I)msI} constructs and 83 {noun +(I)msI} constructs. The suffix, {(I)mtrak}, consists of three different suffixes {+m}, {+tI}, and {+rAk}. It is determined that there are 16 nouns derived by this suffix. The suffix, {+rAk}, with the extensive usage in other Turkic dialects, has a limited usage in literary Turkish. It has derived only 8 words meaning similarity. The suffix, {+sI}, has limited usage in literary Turkish and its dialects. The suffix, {-(I)msI}, extended by this suffix, is more common in daily usage. They both are used when creating a term meaning similarity. It can be seen that there are 135

words derived by this suffix in Büyük Türkçe Sözlük (Comprehensive Turkish Dictionary).

Conclusion

The functions of reduction and exaggeration for adjectives are related to similarity. For the reason that basic function is based on naming a suffix, it can be said that listing those in under the title of Similarity will be a true approach since their basic function is making similarity.

Keywords: Turkish language, similarity, suffix, suffix function, reduction, exaggeration

Türkiye Türkçesinde Benzerlik İşleviyle Kullanılan Ekler

Öz

Bu çalışmada “yakınlık derecesiyle benzetme” ilgisi kuran {+CA}, {(I)msI}, {(I)mtırak}, {+rAk} ve {+sI} isimden isim yapma ekleri ele alınmıştır. Bu ekler dil bilgisi kitaplarında “Küçültme” başlığı altında incelenir. Ancak işlev açısından değerlendirildiğinde eklerin kullanılış amacı “küçültme” değil “benzetme”dir. Çalışmanın amacı “Benzerlik kategorisinde kullanılan ekler birinin yerine ne oranda kullanılabilir?” sorusuna cevap aramak , bu ve bunun gibi çalışmaların neticesinde “Türkçede Benzerlik kategorisi” oluşturmaktır. Bu amaçla, eklerin benzetme yapma işlevinde hangi kök ve türde kelimelere geldiği ve türetilen kelimenin nasıl bir anlam yüklediği belirlenmeye çalışılmıştır. Türkçe Sözlük (2011) ve dil bilgisi kitaplarında bu eklerle türetilen bütün kelimeler taranmış ve eklerin kelimeye kazandırdığı anlamlar doküman incelemesine dayalı olarak incelenmiştir. Doküman incelemesi neticesinde benzerlik ilgisi kurarak türetilmiş 343 kelime tespit edilmiş ve bu kelimeler ile ekler arasındaki ilişki biçim işlev yöntemiyle ele alınmıştır. Bu yöntemde biçimbirimlerin, yapıdan işleve doğru yönelimi vardır. Belli bir biçimbirimin işlevlerini tespit etmek için seçili metinlerde tarama yapılır ve bulunan yapılar işlevlerine göre tasnif edilir. Bu tasnif sonucu biçimbirim en işlek işleviyle adlandırılır.

Çalışma sonunda {+CA}, {(I)msI}, {(I)mtırak}, {+rAk} ve {+sI} eklerinin en işlek kullanımının isimlere gelerek “yakınlık derecesiyle benzetme” işlevli kullanımı olduğu tespit edilmiştir. Ekler kullanım oranı bakımından da değerlendirilmiştir. İsimlere sadece {(I)msI} ve {+sI} ekleri gelmektedir. Sıfatlara {+sI} eki gelmez. {(I)mtırak} sadece renk ve tat isimlerine gelir. {+rAk} günümüzde işlekliliğini kaybetmiştir

Anahtar Kelimeler: Türk dili, benzerlik, ek, ek işlevleri, küçültme, büyütme

Araştırmanın amacı

Çalışmanın yakın amacı, eklerin “benzerlik” işlevini tüm yönleriyle ortaya koymaktır. Böylece ilerde yapılacak çalışmalar neticesinde aynı işlevde kullanılan diğer yapılar da ortaya çıkarılacak ve işlevsel dil bilgisi esasına dayalı bir “Benzetme Kategorisi” oluşturulacaktır.

Yöntem

Bu çalışma betimsel olup doküman incelemesine dayalı olarak yapılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 39). Çalışmada tarama yapılan temel metin Türkçe Sözlük (2011)tür. Zaman zaman, yazılı metinlerde kullanılan ama sözlüğe alınmamış kelimelerle karşılaşılmaktadır. Bu sebeple Türkçe tersine dizim sözlüğü (Zengin, 2009) ile belli başlı dilbilgisi kitaplarında (Aksan, 1983; Banguoğlu, 2007; Bozkurt 1995; Ediskun 1999; Ergin 1985; Gencan, 2001; Korkmaz 2003; Zülfikar 1991) örnek olarak verilmiş ama Türkçe Sözlükte yer almayan ve çalışmaya konu olan eklerle türetilen kelimeler de çalışma kapsamına alınmıştır. Bu dil bilgisi kitaplarının seçiminde geçerlik ve güvenilirliği sağlamak amacıyla alan uzmanlarının görüşü alınmıştır. Böylece eklerin küçültme, benzerlik veya önerilebilecek başka bir kategori oluşturup oluşturmadığı sorusuna cevap aranmıştır.

I. Giriş

Dil bilgisi ve işlevsel dil bilgisi:

Dil bilgisi, bir dili ses, şekil ve cümle yapıları ile dilin çeşitli öğeleri arasındaki anlam ilişkileri açısından inceleyerek bunlarla ilgili kuralları ve işleyiş özelliklerini ortaya koyan bilgi alanıdır (Korkmaz, 1992, s. 75). Dil, kurallar yığını olarak düşünüldüğünde dil bilgisi, bir dilin morfoloji ve sentaks yapısının kurallarını oluşturan alandır. Bu kurallar belirlenirken iki yol takip edilir: betimleyici dil bilgisi ve kuralcı dilbilgisi (Fromkin ve diğerleri 2003, s. 9). Betimleyici dil bilgisi, dili kullanıldığı şekilde açıklamayı hedeflerken, kuralcı dil bilgisi, dilin kullanımıyla ilgili olarak neyin doğru neyin yanlış olduğunu kurallar halinde ortaya koymayı hedefler.

Dil öğelerinin sınıflandırılmasında yapısal ve işlevsel yöntemlerden biri kullanılır. Yapısalcı dil bilgisi, dil öğelerini yapılarına göre sınıflandırır. İşlevsel dil bilgisi ise bir dilin görev ve anlam elemanlarının (ses, ek, kelime, kelime grupları, cümle) belli bir metin parçasında kullanımını, niçin

seçildiklerini, hangi işlevleri yerine getirdiğini tespit etmeye çalışır. İşlevsel dil bilgisi, gerek anlam birimlerin gerek biçimbirimlerin, gerekse sesbirimlerin anlamsal değerlerine inerek dildeki fonksiyonlarını belirler (Vardar vd.,1998, s. 128).

Bu çalışmada {+CA}, {(I)msI}, {(I)mtırak}, {+rAk} ve {+sI} ekleri biçim işlev yöntemiyle ele alınmıştır. Biçim işlev yönteminde biçimbirimlerin (ek, kelime) yapıdan işleve doğru yönelimi vardır. Belli bir biçimbirimin işlevlerini tespit etmek için seçili metinlerde tarama yapılır ve bulunan yapılar işlevlerine göre tasnif edilir. Bu tasnif sonucu biçimbirim en işlek işleviyle adlandırılır. Bu çalışma konusu olan ekler, isimden isim yapan ekler olduğundan bu eklerle türetilmiş bütün kelimeler incelenmiştir.

Dil Bilgisi Kitaplarında Benzerlik Ekleri:

Geç dönem Osmanlı Dil bilgisi kitaplarında {+CA}, {(I)msI}, {(I)mtırak}, {+rAk} ve {+sI} ekleri

Bu ekler, geç dönem Osmanlı dil bilgisi kitaplarında sıfat-ı kıyâsiyye, sıfat-ı nisbiyye başlıkları altında incelenir.

İlm-i Sarf-ı Türkî 'de ve Mükemmel Osmanlı Sarfı' da "Sıfat-ı kıyâsiyye", "Sıfat-ı nisbiyye" bölümlerinde *imtihansı, ormanımsı, tatlımsı* örnekleri verilmiş ama ekin işlevlerine değinilmemiştir (Toparlı ve Yücel, 2006, s. 9; Tamkoç, 2010, s. 31). Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri'nde "Sıfatın sonuna mtirek, mtırak, msı, ce ilavesiyle azlık ifade edilir: kırmızımtırak (az kırmızı), ekşimsi (az ekşi), büyüğe, böyücek (az büyük)" (Gülensoy ve Fidan, 2004, s. 85) açıklamasıyla {(I)mtırAk}, {(I)msI} ve {+CA} eklerinin azaltma bildirerek benzetme yapma yönüne değinilmiştir. Kavâid-i Lisân-ı Türkî'de de azaltma bildirerek benzetme işlevi anlatılır: "Keyfiyyet beyan eden sıfatların ahirine (CA), (ImsI) ilavesi ile manalarının kuvveti azaltılabilir: güzelce, yüksekçe, mavimsi gibi" (Türkay, 1999, s. 27). Mufassal Yeni Sarf-ı Osmânî'de isim ve sıfatlara gelerek benzetme yapma işlevi anlatılmıştır: "Sıfata -ca yerine -mtirek, -mtırak ilave olunur: ekşimtirek, acımtırak gibi ki az ekşi, az acı demektir. İsimlere de gelerek benzetme yapar: soba, sobamsı - ev, evimsi - şair, şairimsi (Toparlı, 2003, s. 24). Medhâl-i Kavâid'de {+CA}'nın nispet, {+sI}'nın benzetme işlevi için kullanıldığı görülür: "çA ve sI edatları ilâve kılınan isimler sıfat olup çA nisbet sI teşbih ifade eder: Arapça ve imtihansı gibi" (Özkan, 2000, s. 67)

Yukarıdaki bilgiler ışığında geç dönem Osmanlı dil bilgisi kitaplarında eklerin "benzerlik" işleviyle ele alındığı görülmektedir.

Günümüz dil bilgisi kitaplarında {+CA}, {(I)msI}, {(I)mtırak}, {+rAk} ve {+sI} ekleri:

Bu ekler, dil bilgisi kitaplarında farklı başlıklar altında incelenmektedir.

“Küçültme” başlığı altında ele alanlar (Aksan, 1983, s. 91; Deny, 1941, s. 309; Gencan, 2001, s. 179; Kononov, 1968; Korkmaz 2003, s. 60; Topaloğlu, 1989, s. 105), küçültme başlığı altında benzerlik işlevine değinenler (Kononov 1968; Gencan, 2001, s. 180; Aslan 2002, s. 225) ve “Benzerlik işlevi”ni temel alan çalışmalar (Bozkurt 1995, ss. 93-94; Ediskun 1999, s. 148; Ergin 1985, s. 170; Zülfikar 1991, s. 129). “Azaltma derecesinde sıfat” başlığı altında {+CA}, {+CIk}, {+CII}, {(I)msI}, {(I)mtırak}, {+sI} eklerini; “çoğaltma derecesinde sıfat” başlığı altında {+mAn} ekini ele alınması da işleve dayalı bir ayırım olduğu için dikkate değerdir (Gece, 1995, s. 243). Sıfatlar için “azaltma, küçültme ve çoğaltma” işlevleri “benzerlik”le ilgilidir (Ercilasun, 2007, s. 13). Günümüz dil bilgisi kitaplarında eklerin temel olarak “küçültme”, alt başlık olarak “benzetme” işleviyle ele alındığı görülmektedir. Eklerin adlandırılmasında temel işlev esas alındığından, bu eklerin temel işlevinin de benzerlik olması dolayısıyla “Benzerlik” başlığı altında ele alınması daha doğru bir yaklaşımdır (Banguoğlu, 1957; Özçelik, 2004).

Akademik çalışmalarda {+CA}, {(I)msI}, {(I)mtırak}, {+rAk} ve {+sI} ekleri:

Eklerinin kökeni ve Türk dilinin hangi sahalarda kullanıldığı ile ilgili pek çok çalışma vardır (Aslan, 2002; Karagöz, 2003; Diken, 2010; Yıldırım, 2011). Aslan (2002), Türkiye Türkçesinde sıfat ve zarfların pekiştirme ve derecelendirme yollarını konu alan tezinde alt başlık olarak ekleri incelemiştir. Karagöz (2003), tarihî Türk şivelerinde sıfat ve zarflarda pekiştirme ve derecelendirme konulu tez çalışmasında eklerle yapılan pekiştirme ve derecelendirmelere değinmiş, tarihî Türk şivelerinde kullanılan ekleri sıfatlara ve zarflara gelmesine göre ayırarak incelemiştir. Diken (2010), geçmişten bugüne Türkçede kullanılan karşılaştırma benzerlik eklerini konu alan çalışmasında Türkçe yazılan ilk metinlerden günümüze kadar kullanılan benzetme eklerini incelemiştir. Yıldırım (2011), Türkçede benzerlik eşitlik ifade eden isimden isim yapma eklerini incelediği tez çalışmasında tarihî Türk şivelerinden günümüze kadar eklerin kökeni ve kullanımına odaklanmıştır. Yukarıdaki çalışmalarda eklerin kökeni, tarihî ve günümüz Türkçesindeki kullanımları ana konu olarak işlenmiştir. {+CA}, {+sI}, {(I)msI}, {(I)mtırak}, {+rAk} eklerinin işlevlerine yönelik çalışmalar da yapılmıştır: Banguoğlu (1957), Özçelik (2004) ve Gece (1995) eklerin benzerlik yapma yönüne; Kononov (1968) eklerin küçültme işlevine değinir.

Bu çalışmada biçim işlev yöntemiyle, eş zamanlı prensibine uygun olarak Türkiye Türkçesinde {+CA}, {(I)msI}, {(I)mtırak}, {+rAk}, {+sI} eklerinin türettiği kelimeler, benzerlik ilgisi kurma işlevi bakımından incelenmiştir.

{+CA}

{+CA} tarihî metinlerde ve lehçelerde eşitlik, karşılaştırma ve sınırlama gösterme gibi farklı işlevlerde kullanılmıştır. Tarihî seyir bakımından, Türkçe metinlerde ek ilk önce eşitlik işleviyle karşımıza çıkar (Korkmaz, 1995, s. 61). Benzerlik işlevini küçültme başlığı altında değerlendiren Korkmaz (1995), {+CA} eki Türkçede daha çok sıfatlara gelir ve kısmi bir benzerliğin ifadesi olan küçültme sıfatlarını yapar: Köktürkçe “azca”, Uygurca “meñiligçe” ‘sevinçli, sevinçlice (s. 56) örneklerini verir.

{+CA} eki benzerlik işleviyle diğer Türk lehçelerinde de kullanılmaktadır; “büyükçä “ (Azerî lehçesi), kızılçä “ kızılca” (Özbek), belesçe “küçük tepe” (Kırgız), qaraca “soluk siyah” (Kırım Tatar) (Kurul, 2007)

Ek, günümüz dil bilgisi kitaplarında küçültme başlığı altında, benzerlik ve eşitlik işlevlerine de değinilerek anlatılmaktadır (Banguoğlu 2007, s. 158; Ediskun 1999, s. 146; Ergin, 1985, s. 239; Gencan 2001, s. 209; Koç, 2000, 505; Korkmaz, 2003, s. 36). {+CA} eki azaltma derecesinde sıfat yaparken vurguyu üstüne alır (Tosun 2010, s. 1480)

İsim, sıfat, zarf ve zamirlere gelerek karşılaştırmada, sözcüklere “eşit, benzer, gibi, daha (pek), şekilde (bir şekilde), bakımından (olarak), göre, kadar, tarafından, -den dolayı, biraz, birçok, bütün, abartma, en önemli” anlamları kazandırır. Bu sözcükler isim, sıfat ve zarf görevinde olurlar (Eker, 2003, s. 277). {+CA} ekinin işlevlerinden biri de “yakınlık derecesiyle benzetme” yapmaktır. “Çocuklar, alçakça bir masanın etrafına dizilmişler, masal dinliyorlar.” cümlesindeki “alçakça” sıfatı ve “Misafirliğe gittiğimiz köy evine, büyükçe bir bahçe kapısından giriliyordu.” cümlesindeki “büyükçe” sıfatı bir anket çalışmasında kullanılmış, katılanların %75’i bu sıfatların “biraz alçak, alçağa yakın”, “biraz büyük, büyüğe yakın” anlamlarını verdiklerini söylemişlerdir” (Balyemez, 2015, s. 903). Ama “Yemeğe bolca tuz koymayı unutmadı.” cümlesindeki “bolca” kelimenin “biraz bol, bola yakın” anlamını verdiğini düşünenlerin oranı %22’dir. Bu çalışmaya göre, {+CA} eki çoğu örnekte “azaltma derecesiyle benzerlik” anlamını korurken daha az sayıda olsa da “azaltma” anlamından “güçlendirme” anlamına doğru bir çeşit geçiş dönemi yaşamaktadır, bu sebeple {+CA} ekinin küçültme, benzetme gibi diğer fonksiyonlarına ek olarak anlamı güçlendirme fonksiyonu da dikkate alınmalıdır (Balyemez, 2015). İster azaltma derecesinde olsun ister güçlendirme derecesinde olsun {+CA} ekinin işlevi küçültme değil benzetme olmalıdır.

Bu çalışmada, {+CA} ekinin “yakınlık derecesiyle benzetme” işlevi incelenmiş, diğer işlevleriyle ilgili örnekler çalışmaya dahil edilmemiştir. Türkçe Sözlük (2011)’te madde başı olan ve “yakınlık derecesiyle benzetme” işlevinde kullanılan 68 kelime tespit edilmiştir. Kelimelerin tamamı sıfatlara

gelmekte ve eklendiği sığfata azaltma anlamlı benzerlik anlamı yüklemektedir. Bu kelimeler Derleme Sözlüğünde de taranmış “yakınlık derecesiyle benzetme” işleviyle sadece “çokça” kelimesi tespit edilmiştir. Yukarıda bahsi geçen 68 kelime Türkiye Türkçesi ağızlarında da kullanımda olan kelimelerdir. Derleme Sözlüğünde bu kelimelerin yer almaması sözlüğün oluşturulmasındaki kullanılan yöntemle ilgili olmalıdır. Nitekim, ekin isim yaptığı örnekler –karaca, kızılca gibi- oldukça fazladır, ama çalışmanın konusu benzerlik işleviyle sıfat yapma olduğundan bu örnekler çalışmaya dahil edilmemiştir.

renk CA	+	<i>akça, alaca, bozca, esmerce, gökçe, karaca, kırca, kızılca, sarıca, sarışınca</i>
------------	---	--

{+CA} eki, 10 kelimedede renk adlarında gelir ve o renge yakın, içinde o rengin özelliklerinin bir bölümünü yansıtan anlamında sıfat yapar. Örneğin “Üzerinde sarıca bir elbise vardı.” cümlesinde “sarıca”, “sarıyı andıran, sarıya benzer” anlamı verir. Böylece elbise sarı niteliğinin bir bölümünü üzerine alarak renk sıfatı özelliğini devam ettirir.

“gök+çe” kelimesi bugün “maviye yakın” anlamıyla çok kullanılmamaktadır. Ama sözlük anlamlarından birinin de “maviye yakın” olması sebebiyle çalışmaya dahil edilmiştir.

tat + CA	<i>acıca, ekşiçe, tatlıca</i>
----------	-------------------------------

Tat bildiren kelime sayısı sınırlıdır: *acı, ekşi, tatlı, tuzlu, kekre, mayhoş*. {+CA} bu kelimelerden üçüne gelerek o tadın niteliğinde azaltma yoluyla benzerlik anlamı katmaktadır.

“Yemek tuzluca olmuş.” örneğinde yemeğe eklenen tuz miktarının her zaman eklenenden fazla ama tuzlu niteliğini kazanacak kadar da çok olmadığını anlatan azaltma derecesinde zarf yapar. Ancak “tuzluca” kelimesi bu anlamıyla ne Türkçe Sözlükte ne de Derleme Sözlüğünde yer almamaktadır.

sıfat +	CA	<i>ablakça, ağırca, alçakça (yükseğin zıddı), azca, boyluca, buruşukça, büyükçe, çokça, dağmıkça, derince, dikenlice, dolgunca, düzce, eğrice, enlice, eskice, fakirce, farklıca, fazlaca, fodalca, göğüslüce, hacimlice, hafifçe, hesaplıca, hoşça, ılıkça, ırakça, irice, kalabalıkça, kalmıca, kurtluca, kurucu, , küçükçe, küflüce, loşça, olgunca, pahalıca, paralıca, patlakça, semizce, serince, sıcakça, soğukça, sütlüce, şişmanca, tazece, tellice, tombulca, toparlakça, ucuzca, ufakça, ufarakça, yaşlıca, yenice, yüklüce</i>
------------	----	--

{CA} ekinin sıfatlara gelerek azaltma veya çoğaltma derecesiyle benzetme işlevinde kullanıldığı 55 örnek tespit edilmiştir. Bu kullanımdaki sıfatların

büyük bir kısmında azaltma derecesi ile “*alçakça masa*” (alçağa yakın masa) bir kısmında da çoğaltma derecesi ile “*yüklüce bir para*” (oldukça yüklü) benzerlik ilgisi kurmaktadır.

{+(I)msI}

Ek, Batı Türkçesinde eskiden beri kullanılır (Ergin 1985, s. 171). {+m} eki ve eskiden beri benzerlik işlevinde kullanılan {+sI} ekinin birleşmesinden oluşmuştur. Birleşik ekin içindeki {+sI}, Eski Türkçede “gibilik, benzerlik” gösteren {+sIg} ekinin Türkiye Türkçesine uzanmış kalıntısıdır (Ercilasun 2007, s. 13; Korkmaz, 2003, s. 59). {m}'nin bir ek mi yoksa analogi yoluyla {+sI}'ya yapışan bir ses mi olduğu hususunda farklı görüşler mevcuttur. {+sI} benzerlik eki, sonu “m” ile biten bir kelimedenden bu sesi alarak bulaşma yoluyla diğer örneklere geçirmiş olabilir (Ergin, 1985, s. 171). “m”den sonraki ekin m’siz de aynı işlevde kullanılmasından dolayı m’nin “benzerlik” veya ona yakın işlev taşıyan ayrı bir ek olduğu da düşünülebilir: ağacımı, balımsı yanında ağaçsı, balsı. (Ercilasun, 2007, s. 13).

Adlara, renk adlarına ve tat bildiren sıfatlara gelerek “benzerlik, andırma” anlamı veren sıfatlar türetir (Korkmaz 2003, s. 59; Bozkurt, 1995, s. 93; Gencan 2001, s. 180; Ediskun, 1999, s. 148). {+(I)msI} ve {+sI} ekleri ismin benzerlik halini oluşturur (Banguoğlu, 2007, s. 179).

Bu örnek dışında -fiilimsi- türettiği bütün kelimeler “yakınlık derecesiyle benzetme” işleviyle sıfatlar türetmektedir.

{+(I)msI} eki ile türetilmiş 116 kelime tespit edilmiştir.

Renk isimlerinden {+(I)msI} eki ile türetilmiş 23 sıfat vardır.

renk ismi + (I)msI	<i>ağımı, beyazımı, bordomsu, bozumsu, eflatunumsu, esmerimsi, göğümsü, grimsi, kahverengimsi, karamsı, kırmızımı, kızılımsı, laciverdimsi, mavimsi, morumsu, neftimsi, pembemsi, sarımsı, siyahımı, tirşemsi, turkuazımı, turuncumsu, yeşilimsi</i>
-----------------------	--

{+(I)msI} eki renk isimlerine geldiğinde {+(y)A çal-}, {+(y)A benze-} ve {+(y)A yakın} yapılarının üçü ile de karşılanabilmektedir:

Kırmızımı / erik

Kırmızıya çalan / erik

Kırmızıya benzer / erik

Kırmızıya yakın / erik

Tat isimlerinden {+(I)msI} eki ile türetilmiş 6 sıfat tespit edilmiştir:

tat + (I)msI	<i>acımsı, ekşimsi, kekremsi, mayhoşumsu, tatlımsı, tuzlumsu</i>
--------------	--

{(I)msI} eki tat isimlerine geldiğinde {(y)A yakın} yapısı ile de karşılanabilmektedir:

Ekşimsi (erik) (Tam ekşi diyemiyorum, ama ekşi tadı da alıyorum anlamı verir.)

Ekşiye yakın (erik) (Tam ekşi diyemiyorum, ama ekşi tadı da alıyorum anlamı verir.)

Sıfata eklenip yeni anlamda sıfat türettiği 4 örnek tespit edilmiştir:

sıfat + (I)msI	<i>eskimsi, yenimsi, toparlağimsi, söbemsî</i>
----------------	--

{(I)msI} eki, eklendiği sıfata {(y)A benzer}, {(y)A yakın} anlamı vermektedir.

eski (bir palto)

eskimsi (bir palto)

Burada “*eskimsi*” sıfatı, eski denecek kadar eskimemiş, ama eski niteliklerinin çoğunu kazanmış anlamı vardır.

Ekin, isimlere gelerek benzerlik ilgisiyle sıfat yaptığı 83 kelime tespit edilmiştir. Bu kelimeler, {(y)A benzer} yapısıyla kolaylıkla yer değiştirebilir.

somut isim + (I)msI	aslolan şekil benzerliği yanında koku veya tat benzerliği de yapar.	<i>armudumsu, arpamsı, baklamsı, biberimsi, bulgurumsu, cevizimsi, çiçeğimsi, elmamsı, fasülyeimsi, hamurumsu, ispanağimsi, karpuzumsu, kavunumsu, kayısimsi, lahanamsı, limonumsu, marulumsu, patatesimsi, peynirimsi, portakalimsi, tuzumsu, soğanimsi, şeftalimsi, yağimsi</i>
	şekil bakımından benzerlik	<i>abidemsî, ağacimsî, altınimsî, bahçemsî, bakırimsî, balkonumsu, billurumsu, bitkimsî, çadırimsî çınarimsî, çinkomsu, demirimsî, elmasimsî, gagamsî, gümüşümsü, halkamsî, iğnemsî, ipeğimsî, kabuğumsu, kadifemsî, kaldırimsî, kamburumsu, kartonumsu, kirecimsî, kömürümsü, kurşunumsu, kükürdümsü, külahımsî, küremsî, mememsî, mermerimsî, mikamsî, odunumsu, platinimsî, sedefimsî, şadırvanımsî, tarlamsî, taşımsî, yakutumsu yumurtamsî, zımparamsî</i>
	şekil veya tarz	<i>çocuğumsu, erkeğimsî, hayvanımsî, kadınimsî, şeytanımsî, aslanımsî, tilkimsî</i>
	içerik	<i>fıkramsî, destanımsî, gazelimsî, hikayemsî,</i>

	benzerliği bakımından	<i>masalımsı, mizahımsı, romanımsı, rubaimsi, şairimsi, şarkımsı, şiirimsi, yazarımsı</i>
--	-----------------------	---

Şekil bakımından benzerlik ilgisi kurduğu 83 sifattan 24'ü, içinde tat ve koku niteliği de bulundurduğundan, benzerlik ilgisini bu niteliklerden biriyle de ilgili olabilir:

“*Limonumsu bir tadı var*” cümlesinde tat niteliğiyle; “*Limonumsu bir koku hissettim.*” cümlesinde koku niteliğiyle; “*Limonumsu meyveler Akdeniz bölgesinde yetişir*” cümlesinde şekil ve diğer öz nitelikleriyle benzerlik ilgisi kurmaktadır.

Şekil veya tarz bakımından benzerlik ilgisi kurduğu 7 sıfat vardır: *kadımsı davranışlar* örneğinde, kadın ile benzerlik kurulurken sadece dış görünüş değil ona has olan davranışları sergileyen anlamı da vardır.

İçerik bakımından benzerlik ilgisi kuran 12 sıfat vardır: *masalımsı hayat* örneğinde ancak masalarda görülebilecek kadar güzel bir hayat anlamıyla kullanılır.

{+(I)msI} ekinin isimlerden benzerlik ilgisiyle sıfat yaptığı kelimelerin çoğunluğu terim anlamıdır. Bir örnekte terim anlamı kalıcı isim yapmıştır: *fiilimsi*. Fransızca zooloji terimlerinin Türkçeleştirilmesinde +lAr eki ile birlikte “+gil+ler” yapısına benzer şekilde yer almıştır: *köpeğimsiler, örümceğimsiler* (Zülfikar 1991, s. 129).

{+(I)mtırak}

Ek, yapısı bakımından Eski Anadolu Türkçesindeki {+(I)mtI} / {+(I)mtUk} benzetme ekiyle {+rAk} karşılaştırma ekinin birleşmesinden doğmuştur (Ergin, 1985, s. 171; Korkmaz 2003, s. 60). Batı Türkçesinin son devirlerinde kullanım sahasına çıkmıştır (Ergin 1985, s. 171). Azerî lehçesinde de kullanılmaktadır: *ağımtrak, göyümtağ, sarımtrağ* (Kurul, 2007, s. 183)

{+(I)mtItrak}, sadece renk ve tat isimlerine eklenerek sıfat türettiğinden kullanım alanı sınırlıdır. Renk ve tat adı dışından kelime türettiği tek örnek, *köse* sıfatından türeyen *kösemtrak*'tır. (J. Deny'den aktaran Banguoğlu 1957, s. 16).

Türkçe Sözlükte ve dil bilgisi kitaplarında bu ek ile türetilmiş 16 kelime bulunmuştur. Bu kelimelerden 12 tanesinde renk, 4 tanesinde ise tat bildiren kelimelere gelerek sıfat yapmaktadır:

renk	<i>beyazımtrak, bordomtrak, grimtrak, kırmızımtrak,</i>
+(I)mtırak	<i>kızılımtrak, mavımtrak, morumtrak, pembemtrak, sarımtrak, siyahımtrak, turuncumtrak, yeşilimtrak</i>
tat +(I)mtırak	<i>acıımtrak, ekşimtrak, mayhoşumtrak, kekremtrak</i>

{+(I)mtİrak} ile türetilen sıfatların tamamı, {(I)msI} ile türetilenlerle yer değiştirebilir.

{+sI}

Eski Türkçe {sIğ} ekinden gelir. Ekin, Köktürk, Uygur ve Karahanlı dönemlerinde benzetme işlevli örneklerini bulmak mümkündür: *kızılsıg, yılsıg, ersig*. Divanu Lüğati't-Türk'de "Benzetme harfidir. Arzu edileni ve söyleneni kendisine benzetebilmek için ismin sonuna getirilir: *kulsıg er, bu karı ol oglansıg* örnekleriyle benzerlik işlevi anlatılır (Atalay 1991, c. III, s. 128). Kıpçak Türkçesinde {+sI(y)}, *avursı*; Çağatay Türkçesinde {+sI}, *ağırsı* şeklindedir. Eski Anadolu Türkçesinde az örnekte görülür: *artuksı, ayrıksı* (Gülsevin, 1997). Günümüz Türk lehçelerinde de {+sI}, {+sIğ} şekilleriyle kullanılmaktadır: Türkmen Türkçesi: *goñursı* "kahverengimsi", *gopbaamsı* "biraz kibirli", *öçüğsi* "biraz solgun"; Altay Türkçesi: ", *ölöñsü* "otsu", *köksü* "mavimsi", *aksu* "beyazımsı"; Tuva Türkçesi: *dus-sug* "tuzsu", *azot-sug* "azotsu", *kügür-züg* "kükürtsü", *demir-zig* "demirsi".

İsimlere gelir ve onların belirgin niteliklerini üzerinde taşıyan anlamında benzerlik sıfatları yapar (Ediskun, 1999, s. 149; Ergin 1985, s. 170; Bozkurt, 1995, s. 94; Banguoğlu, 2007, s. 199). İşlev bakımından {(I)msI}ya benzer. Türettiği sıfatların büyük çoğunluğunu Cumhuriyetten sonra türetilen terimler oluşturur (Zülfikar, 1991, s. 140). Terim anlam dışındaki kullanımı {(I)msI} kadar yaygın değildir.

İsimlere ve sıfatlara eklenip "yakınlık derecesiyle benzetme" ilgisi kurarak 135 sıfat türettiği tespit edilmiştir.

Renk ve tat isimlerine gelen birer örnek tespit edilmiştir: "*kızılsı, kekresi*".

renk + sI	kızılsı
tat +sI	kekresi

Somut isimlere gelerek şekil ve içerik bakımından benzerlik ilgisi kurduğu 123 sıfat vardır.

somut isim +	aslolan şekil benzerliği yanında koku veya tat benzerliği de yapar.	armutsu, bademsi, bibersi, buğdaysı, bulgursu, çiçeksi, çileksi, ekmeği, eriksi, hamursu, hardalsı, karpuzsu, kavunsu, limonsu, mantarsı, mercimeği, muzsu, nohutsu, otsu, peynirsi, pirinçsi, portakalsı, soğansı, susamsı, sütsü, tuzsu, üzümü, yağsı, zeytinsi
		ağaçsı, altınsı, anıtsı, , ayaksı, ayrıksı, bakırsı, balkonsu, basamaklı, betonsu, beyinsi, bezsi, billursu, boynuzsu, böbreği, bulutsu, camsı,

	şekil bakımından benzerlik	çanaksı, çeliksi, çengelsi, dalsı, demirsi, dikensi, dilsi, eğsi, filsi, gümüşsü, ibiksi, iliksi, ipliksi, kabuksu, kalaysı, kamuşsı, kemiksi, kilsı, kireçsi, kirpiksi, kolsu, kozalaksı, köksü, kömürsü, kromsu, kumsu, kurşunsu, kükürtsü, külahsı, madensi, merceksi, mermersi, metalsi, mızraksı, nikelsi, odunsu, parmaksı, piramitsi, platinsi, sedefsi, süngersi, taraksı, taşsı, telsi, terliksi, tırnaksı, topraksi, tuzsu, yabansı, yanıksı, yapraksı, yıldızsı, yüreksi, zarsı, zümrütsü
	şekil veya tarz	bebeksi, çocuksu, hayvansı, insansı, erkeksi, kadınsı, maymunsu, şeytansı, aslansı, horozsu, eşeksi, örümceksi, tavuksu, tırtılsı, yılanı
Soyut + sI	içerik benzerliği bakımından	destansı, masalsı, mizahsı, ozansı, resimsi, romansı, ültimatomsu

Somut isimlere gelerek şekil bakımından benzerlik ilgisi kurduğu 111 sıfat vardır. Bu sıfatlar {+(y)A benzer} yapısıyla karşılanabilmektedir. İsimlere gelerek içerik bakımından benzerlik ilgisi kuran 12 sıfat vardır. “Ültimatomsu bir yazı” ültimatom niteliklerinin çoğunu üzerinde taşıyan anlamı verir.

sıfat + sI	apdalsı, budalası, bayatsı, büyüksü çığsi, ayrıksı, yanıksı, bulanıksı, çalıklı, zayıfsı
------------	--

Sıfatlara gelerek şekil veya tarz bakımından benzerlik ilgisi kurduğu 10 sıfat vardır. {+(y)A yakın} yapısıyla da karşılanabilmektedir: “bayatsı”. {+(sI) ekinin isimlerden benzerlik ilgisiyle sıfat yaptığı kelimelerin çoğunluğu terim anlamıdır. 5 örnekte terim anlamı kalıcı isim yapmıştır: *damaksı, dişsi, dilsi, eylemsi, gırtlaksı*. Terim anlamı takım bildirmek için {+sIIAr} biçiminde çoğul ekiyle kullanılır: *buğdaysılar, insansılar, leyleksiler* (Zülfikar 1991, s. 140).

{+rAk}

Eski Türkçede çoğaltma sıfatı yapan ek (yégrek: pek iyi), Osmanlıca döneminde karşılaştırma işlevli kullanılmıştır (yégrek: daha iyi) (Banguoğlu 2007, s. 198). Günümüzde Türkiye Türkçesi ağızlarında “yakınlık derecesiyle benzetme” işlevli kullanımı devam etmektedir. Diğer Türk lehçelerinde işlek bir şekilde kullanılmaya devam etmektedir: *aağrak* “biraz ak”, *gaharcañraak* “biraz sinirli”, (Azeri); *ülken-i-rek* “daha büyük”, *uzun-ı-raaq* “daha uzun” (Kazak Türkçesi); *caqşı+raak* “daha iyi”, *muzduu+raak* “daha buzlu”, *içke+reek*

“daha ince” (Kırgız); *sarıarak* “sarımsı” (Nogay); *zurarak* “daha büyük”, *inlerek* “enlice” (Tatar); *üzünraq* “daha uzun” *yaqşıraq* “daha iyi” *yaqtıraq* “daha parlak” (Başkurt); *ullu-raq* “daha büyük”, *cahşı-raq* “daha iyi”, *erşi-rek* “daha çirkin” (Karaçay-Malkar); *giççirek* “küçük, nispeten küçük”, *qışğaraq* “kısa, kısaca”, *alaşaraq* “alçakça” (Kumuk) (

renk + rAK	bozrak
tat + rAK	acırak
sıfat + rAK	alçarak, incerek, kısararak, küçürek, ufarak, yeğrek

+rAk eki “yakınlık derecesiyle benzetme” ilgisi kurduğu 8 örnek tespit edilmiştir.

Benzerlik ilgisi kuran diğer ekler:

Türkiye Türkçesinde “yakınlık derecesiyle benzetme” işlevli başka ekler de vardır. Ağızlarda kullanılan bu ekler yazı dilinde işlekliliğini kaybetmişlerdir ve “yakınlık derecesiyle benzetme” işlevli yeni kelime türetiminde kullanılmamaktadırlar.

{+mAn}: “yakınlık derecesiyle benzetme” işlevli kullanımı sınırlıdır. Sıfatlara gelerek kişileri vasıflayan sıfat yapmıştır (Banguoğlu, 2007, s. 197). Benzerlik ilgisi diğer eklerde olduğu kadar sarıh değildir. Donmuş kelimelerde yaşar: *kocaman*, *akman*, *karaman*. Nitekim *akman*, *karaman*, *kocaman* diyoruz, ama diğer renk isimlerine getirip, *morman*, *kırmızıman* diyemiyoruz.

{(A)ç}: anaç, topaç

{Ak}: topak, benek

{+cII}: gökçül, kır-çıl, ak-çıl, tarakçıl

{+lAyIn}: “benzer” anlamı katar. Yakınlık derecesi değil eşitlik derecesi bildirir: karıncalayın (karınca gibi), bencileyin (benim gibi).

{+sUl}: yoksul

{+şIn}: sarışın

Türkiye Türkçesi ağızlarında ve diğer Türk lehçelerinde benzerlik işlevli ekler de vardır (Kurul, 2007)

{+(I)msov}: ağımsov “beyazımsı”, uzunsov “biraz uzun, az uzun” (Azerî)

{+(I)mtII /+(U)mtUI}: ağımtıl “beyazımsı”, garamtıl “siyahımsı” (Azerî) gööğümtıl “mavimsi” (Türkmen); kökümtül “açık mavimsi” (Yeni Uygur)

{+(I)mtir}: âqimtir “beyazımsı”, qızğımtir “kızılımsı” (Özbek)

{+Ak}: topaç, başaç, bänäk, yolağ (Azerî Türkçesi) 183);

{+şII}: aq-şıl “beyazımsı” kökşil “mavimsi” (Kazak); aqşıl “beyazımsı”, kökşil “mavi, gök rengi” (Karakalpak)

{+IIjIr}: ağıljır “beyazımsı”, kögiljir “mavimsi” (Nogay)

- {+iş/ +(ğ)ış: aqış “beyazımsı”, qızğış “kızılımsı” (Özbek); köküş “açık mavimsi”, eqış “beyazımsı” (Yeni Uygur)
- {+mus}: yeşilmus “yeşilimsi” (Karay)
- {+sIAr / +hIAr}: barbaxsıar “biraz kötü”, meniksier “yaramazca, afacanca”, kürensier “esmere yakın (Saha)
- {+sIlg, -zIlg}: dussug “tuzsu”, kügürzög “kükürtsü” (Tuva)
- {+sımaar/+zımaar}: kızıl-zımaar “kızılımsı”, ulugzumaar “büyüğümsü (Tuva)
- {+sımak}: aksımak “ak gibi, aka benzeyen”, köksimek “mavimsi, maviye çalan”, kızılızımak “kızılımsı”. açuzımak “acımsı, acı gibi (Altay)
- {+sımal, /-şumal}: tolkinsımal “dalğaya benzer” (Nogay); gökşumal “mavimsi; yeşilimsi (Kumuk)
- {+sıman}: qara-sıman “siyahımtırak”, teli-sıman “hafif deli”, (Karaçay-Malkar); kızılızıman “kızılımsı”, aksıman “beyazımsı” (Altay), mäymunsımân “maymun gibi”, âdämsımân “insana benzer” (Özbek); kişisıman “insansı”, öysıman “ev gibi” orunduqsıman “sandalye gibi” (Yeni Uygur)
- {+sIl, +hıl -hıl}: aqsıl “beyazımsı”, yoqsul “fakir, yoksul” (Yeni Uygur); aqhıl “beyazımsı”, uyhıl “alçak, bayağı” (Başkurt); ak-sıl “beyazımsı”, köksül “mavimsi” (Karaçay-Malkar)
- {+su: kumaksu “kumsu, kumlu gibi”, köksü “mavimsi”, aksu “beyazımsı”, biyiksü “yükseğimsi”, cabıssu “alçağimsi”, ölönsü “otsu”, teneksü “akılsız gibi, delimsi”, işsu “dumansı, duman kokuyor gibi”, suyuksu “sulu, içine su karışmış gibi olan” (Altay)
- {+şIn} ağşın “yüzü solgun”, sarışın “sarı benizli” (Azerî)
- {-ğıl, -qıl}: boz-ğıl “bozumsu”, sur-ğıl “grimsi”, qat-qıl “sertçe, katı” (Kazak)
- {-ğilt, -qilt, -ğilt/ -gëlt/ -kılt/ -këlt}: boz-ğilt “bozumsu”, qış-qilt “acımsı,” (Kazak); kızğılt “kırmızımsı”, sarğılt “sarımsı” (Nogay); kızğılt “kızılımsı”, sorğılt “grimsi”, yeşkëlt “açık yeşil” (Tatar); kızğılt “kızıl”, yaşkılt “yeşil” (Başkurt); kızğılt “kızılımsı, kırmızımsı”, sarğılt “sarımsı” (Kumuk)
- {-ğiltım, -qiltım, +Ildım / +kıldım}: qış-qıltım “acımtırak” (Kazak); ağıldım “beyazımsı”, kögildim “mavimsi” (Nogay)
- {-mtık /-mtik}: aacımtık “acımsı”, süycümtık “tatlımsı” (Türkmen); boromtıık “bozumsu”, karamtıık “karamsı” (Altay)
- {+tInI}: içigestiñi “kalınca”, akaarıtıñi “aptalımsı, mankafa”, (Saha)

Sonuç

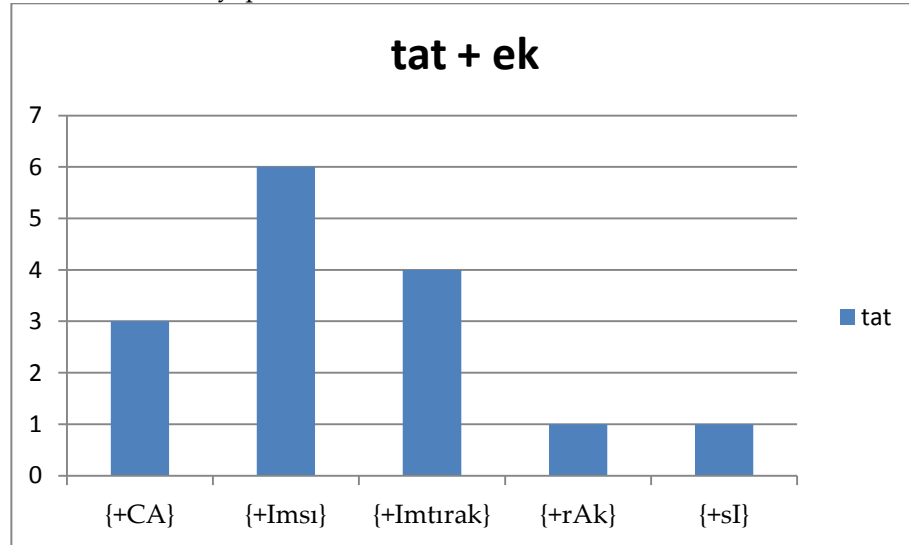
Dil bilgisi ile ilgili kitaplarda veya derslerde bir ekin hangi kategoride olduğunu belirttikten sonra ekin işlevlerini en sık kullanılanıdan başlayarak ayrı ayrı örneklendirmek en doğru ve geçerli yöntemdir (Özçelik 2004, s.

153). Birden fazla işleve sahip eklerin adlandırılmasında işlek işlev ölçü olmalıdır. Türkiye Türkçesi yazı dilinde {+(I)msI}, {+(I)mtırak}, ve {+sI} eklerinin tek işlevi vardır: “yakınlık derecesiyle benzetme”. Banguoğlu, {+(I)msI} ve {+sI} eklerinin ismin “benzerlik hali”ni oluşturduğunu belirtir (2007, s. 179). O halde bu ekler dil bilgisi kitaplarında “küçültme kategorisi”nde değil oluşturulacak “bir benzetme kategorisi”nde incelenmelidir.

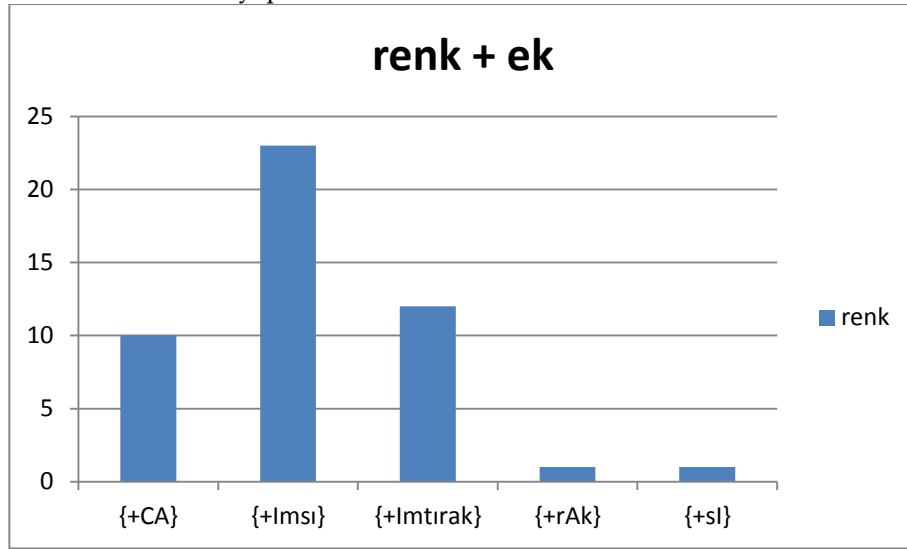
Eklerin “yakınlık derecesiyle benzetme” işlevli kullanılma oranları şu şekildedir:

	{+CA}	{+Imsı}	{+Imtırak}	{+rAk}	{+sI}
Tat	3	6	4	1	1
Renk	10	23	12	1	1
Sıfat	55	4		6	10
İsim		83			123
	68	116	16	8	135

Grafik 1: tat + ek yapısı

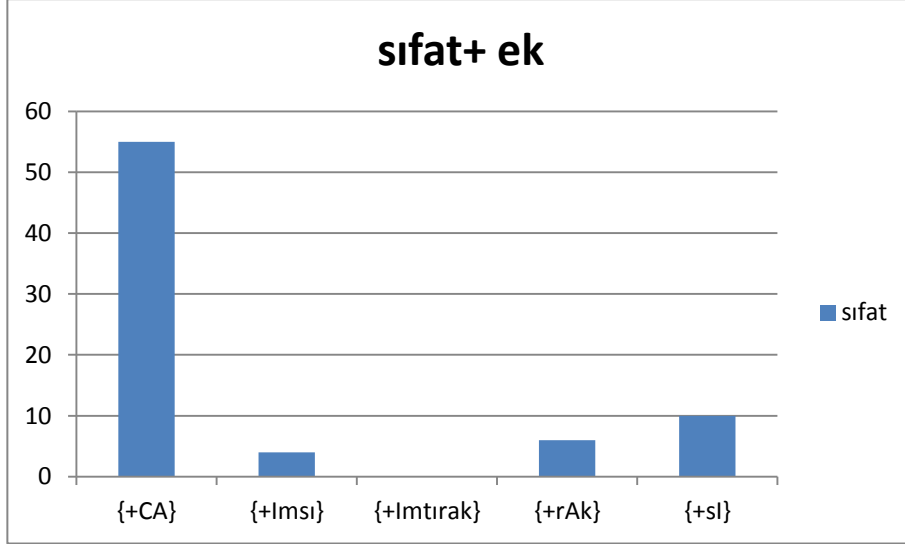

Tat bildiren kelime sayısı sınırlıdır: *acı, ekşi, tatlı, tuzlu, kekre, mayhoş*. {+(I)msI} eki tat bildiren kelimelerin tamamına gelir. {+CA}, {+(I)msI} ve {+Imtırak} ekleri, tat isimlerine gelerek -azaltma yönünde- yakınlık derecesinde benzetme ilgisi kurar. Bu şekilde türetilmiş toplam 15 kelime tespit edilmiştir.

Grafik 2: renk + ek yapısı

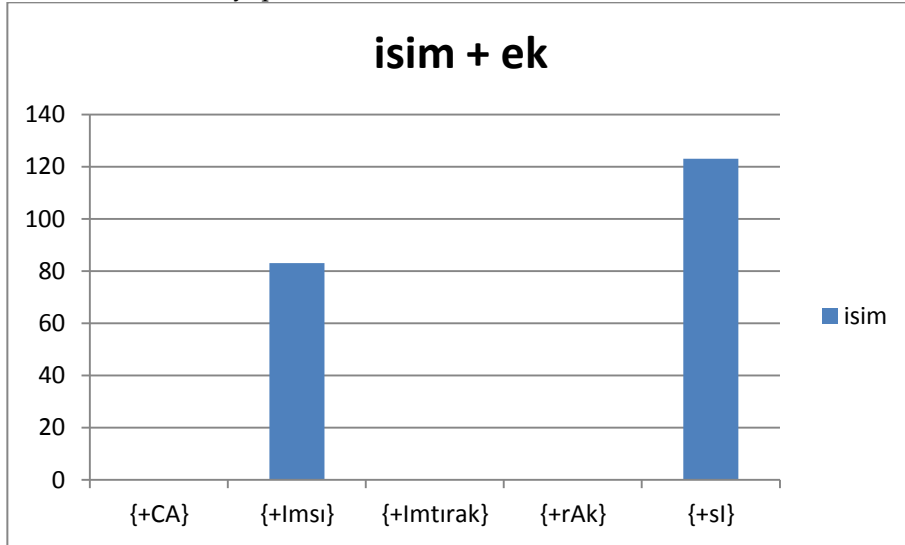
Renk bildiren kelimelere {+CA}, {+(I)msI} ve {+(I)mtrak} ekleri gelerek yakınlık derecesinde benzetme ilgisi kurmaktadır. {+(I)msI} eki bu işlevle en fazla türetim yapan ektir. {+rAk} ve {+sI} eklerinden türetilmiş sadece birer kelime vardır. Renk isimlerinden türetilmiş yakınlık derecesiyle benzetme işlevli toplam 47 kelime tespit edilmiştir.

Grafik 3: sıfat + ek yapısı

{+CA}, {+(I)msI} ve {+sI} ekleri sıfata eklendiğinde o sıfatın niteliği azalır: *ağırca, eskimsi apdalsı*. {+CA} eki bu işlevle en fazla türetim yapan ektir. Sıfatlardan türetilmiş yakınlık derecesiyle benzetme işlevli toplam 75 kelime tespit edilmiştir.

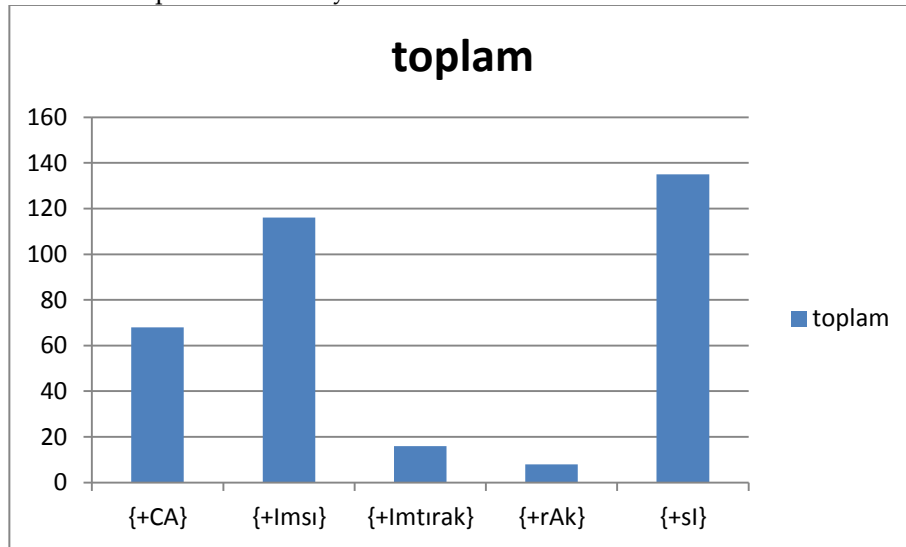
Grafik 4: isim + ek yapısı

{+(I)msI} ve {+sI} ekleri isimlere eklendiğinde o ismin belirgin niteliklerini üzerinde taşıyan anlamını verir: *zeytinsi, ağaçsı, çocuksu, masalsı, portakalsı*,

abidemi. İsimlerden türetilmiş yakınlık derecesiyle benzetme işlevli toplam 206 kelime tespit edilmiştir.

Grafik 5: Toplam kelime sayısı

{+(I)msI}, {+sI}, {+(I)mtırak}, {+CA} ve {+rAk} eklerinden türetilmiş yakınlık derecesiyle benzetme işlevli 343 tespit edilmiştir. Bu ekler içinde {+sI} türettiği 135 kelimeyle en fazla üretim yapan ektir. Bu ekler Türkiye Türkçesinin temel benzetme işlevli ekleridir. {+şIn}, {+cII}, {+IAyIn}, {+sUI}, {+mAn} ve {+rAk} ekleri de bugün sınırlı sayıda kelime “benzerlik” ilgisıyla kullanılır ama “benzerlikle” ilgili yeni kelime türetmezler. Bu sebeple bu ekler “donmuş benzerlik” alt başlığı ile incelenebilir.

{+CA} ekinin, dilimizde işlek pek çok işlevi vardır: “eşit, benzer, gibi, daha (pek), şekilde (bir şekilde), bakımından (olarak), göre, kadar, tarafından, -den dolayı, biraz, bir çok, bütün, abartma, en önemli” (Eker, 2003, s. 277). Bu çalışmada ekin, “yakınlık derecesiyle benzetme” işlevi incelenmiştir. {+CA} ekinin en işlek işlevi bu ve benzeri çalışmalar incelenerek belirlenmeli ve ona göre adlandırılmalıdır.

Gencan (2001)ın, {+(I)msI}, {+sI} ve {+rAk}tan türeyen sıfatlarda, {+(y)A çalar} ayrırtılı sıfatlık anlamı daha belirgindir (s. 210) açıklaması eksik olmuştur. Çünkü {+(y)A çalar} sadece renk sıfatlarıyla kullanılır ve bu ekler sadece renklere gelmez. İsim ve sıfatlara gelerek {+(y)A benzer}, {+(y)I andıran}, {+(y)A yakın}, {+(y)A çalar} gibi yapıları karşılar.

{+(y)A benzer} {+(y)I andıran} {+(y)A yakın} {+(y)A çalar}	{+(y)A benzer} {+(y)I andıran} {+(y)A yakın}	{+(y)A benzer} {+(y)I andıran}
kırmızımı kırmızımtrak kırmızıya çalar/çalan kırmızıya yakın kırmızıyı andıran kırmızıya benzer	acımsı acımtırak acıya çalar diyemeyiz acıya yakın acıyı andıran acıyan benzer	ağacımsı ağaçsı ağaca çalar diyemeyiz ağaca yakın ağacı andıran ağaca benzer

{+(I)msI}, {+sI}, {+(I)mtırak}, {+CA} ve {+rAk} ekleriyle türetilen kelimenin yerine kullanılabilecek yapılar

{isim + ek}	{+(y)A benzer}
{sıfat + ek}	{+(y)A yakın}
{renk + ek}	{+(y)A çalar/çalan}, {+(y)A yakın}, {+(y)A benzer}, {+(y)I andıran}
{tat + ek}	{+(y)A yakın}, {+(y)A benzer}, {+(y)I andıran}

Kaynakça

- Aksan, D., Kutluk, İ., ve Özel, S. (1983). *Sözcük türleri*. Ankara: TDK.
- Aslan, S. (2002). Türkiye Türkçesinde küçültme ve pekiştirme kavramları ve +CIK Eki üzerine, *Türk Dili*, 603, 224-228, Ankara: TDK Yayınları.
- Aslan, S. (2002). *Türkiye Türkçesinde sıfat ve zarfların pekiştirme ve derecelendirme yolları*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Atalay, B. (1991). *Divanü Lugati't-Türk*. Ankara: TDK.
- Balyemez, S. (2015). +CA ek, sıfatın anlamını güçlendirir mi?, *TEKE Dergisi*,

4(3), 899-917.

- Banguoğlu, T. (1957). Türkçede Benzerlik Sıfatları. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 13-27, Ankara: TDK.
- Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin grameri*. Ankara: TDK.
- Bozkurt, F. (1995). *Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Cem.
- Deny, J. (1941). *Türk dili grameri* (Çev. Ali Ulvi Elöve). İstanbul: Maarif Matbaası.
- Diken, Ş. G. (2010). *Geçmişten bugüne Türkçede kullanılan karşılaştırma gibilik benzerlik ekleri*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Ediskun, H. (1999). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Remzi
- Eker, S. (2003). *Çağdaş Türk Dili*, Ankara: Grafiker.
- Ercilasun, A. B. (2007). Türkçede benzerlik bildiren +m Morfemi, *Dil Araştırmaları Dergisi*, 1(1),
- Ergin, M. (1985). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Boğaziçi.
- Fromkin, V., Rodman, R., & Hyams, N. (2003). *An introduction to language. Cengage Learning, USA: Wadsworth*
- Gece, M. (1995). Türkçede sıfatı derecelendirme yolları. *Türk Dili*, 519, 240-250.
- Gencan, T. N. (2001). *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç
- Gülensoy, T. ve Fidan M. (2004). *Midhat Sadullah Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri*. Ankara: TDK.
- Gülsevin, G. (1997). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: TDK.
- Karagöz, İ. (2003). *Tarihi Türk şivelerinde sıfat ve zarflarda pekiştirme ve derecelendirme*. (Yayınlanmamış doktora tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Koç, N. (2000). -ca Eki Üzerine. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 582, 505-514.
- Kononov, A. N. (1968). İsimlerin ve sıfatların küçültme şekilleri ve söz yapımı. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 81-88, Ankara: TDK.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Korkmaz, Z. (1995). Türk dilinde +ça eki ve bu ek ile yapılan isim teşkilleri üzerine bir deneme. *Türk Dili ve Araştırmaları I*, 12-84.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: TDK.
- Kurul (2007). *Türk Lehçeleri Grameri*. Ankara: Akçağ.
- Küçük, S. (2010). Tarihî Türk lehçelerinde renk adlandırmaları. *Turkish Studies* 5(1), 556-577.
- Özçelik, S. (2004). Türkiye Türkçesinde benzetme-benzerlik kavramları ve bu kavramları sağlayan ekler üzerine, *İlmî Araştırmalar Dergisi*, 17, 143-154.
- Özkan, N. (2000). *Ahmet Cevdet Paşa Medhâl-i Kavâid*. Ankara: TDK.

- Tamkoç, F. (2010). *Manastırlı Mehmet Rıfat Mükemmel Osmanlı Sarfı*, Ankara: TDK.
- TDK (1993). *Derleme Sözlüğü I- XII* (2. Baskı). Ankara: TDK.
- TDK (2011), *Türkçe sözlük* (11. Baskı). Ankara: TDK.
- Topaloğlu, A. (1989). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. İstanbul: Ötüken.
- Toparlı, R. (2003). *Mufassal Yeni Sarf-ı Osmânî*. Ankara: TDK.
- Toparlı R. ve Yücel D. (2006). *Süleyman Hüsnü paşa, İlm-i Sarf-ı Türkî*. Ankara: TDK.
- Tosun, İ. (2010). Türkiye Türkçesinde +CA ekinin kullanım ve anlam çeşitliliği. *Turkish Studies*, 5(4), 1472-1486.
- Türkay, K. (1999). *Halit Ziya Bey, Kavâid-i Lisân-ı Türkî*. Ankara: TDK.
- Vardar, B.; Güz, N.; Huber, E.; Senemoğlu, O.; Öztokat, E. (1998), *Açıklamalı dil bilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: ABC.
- Yıldırım, A.; Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, G. (2011). *Türkçede benzerlik, eşitlik ifade eden isimden isim yapma ekleri*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Zengin, D. (2009). *Türkçenin tersine sözlüğü*. Ankara: Kurmay.
- Zülfikar, H. (1991). *Terim sorunları ve terim yapma yolları*. Ankara: TDK.